ABDULLAH BİN ABBÂS (radıyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın meşhûrlarından. Tefsîr, hadîs, fıkh ilimlerinde ve diğer ilimlerde büyük âlimdir. İsmi Abdullah bin Abbas bin Abdulmuttalib bin Haşim bin Abd-i Menaf el-Kureyşi, el-Haşîmî'dir. Babası Peygamberimizin (aleyhisselâm) amcası Hazreti Abbas'dır. Annesi Lübabet-ül-Kübrâ binti Harisi Hilâliyye'dir. Annesi ilk müslüman olanlardandır. Babası Hazreti Abbas önceden müslüman olduğu halde gizli tutup, Mekke'nin fethinde açıklamıştır. Abdullah İbn-i Abbas, Hicretten bir kaç sene önce Mekke'de doğdu. 68 (m. 687) senesinde Taifte vefât etti.

Abdullah İbn-i Abbas doğduğunda babası onu Peygamberimize götürmüştür. Peygamberimiz (aleyhisselâm) kucağına alıp, ağzının suyundan parmağına alıp, Abdullah İbn-i Abbas'ın (radıyallahü anh) damağına sürdü ve "Allahım onu dinde fakîh kıl ve kitabını ona öğret." diyerek duâ etti. Bu duâ bereketiyle ilimde çok yüksek derecelere ulaştı. Daha küçük yaşta iken Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanına giderdi. Teyzesi Meymûne binti Haris (radıyallahü anha) Resûlullahın (aleyhisselâm) zevcesi olduğu için bu sebeple de çok kerre Peygamberimizin evine gidip gelmiştir. Bazı geceler de orada kalırdı. Peygamberimizin (aleyhisselâm)

abdest suyunu hazırlamış, birlikte namaz kılmıştır. Namaz kılmayı abdest almayı bizzat Peygamberimizden görerek öğrenmiştir. Bir defasında Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) mübârek elini Abdullah İbn-i Abbas'ın başına koyarak şöyle duâ etmiştir:"Allahım bütün ilim ve hikmeti bu başa ver. Onları te'vil ve tefsîr edebilsin." Bir başka gün de mübârek elini onun göğsü üzerine koyup, "Allahın insan oğluna ihsân ettiğin her ilim ve her hikmet bu güzel göğüste toplansın." buyurmuştur.

Abdullah İbn-i Abbas henüz küçük yaşta iken Peygamber efendimizi sık sık görüp, nübüvvet kaynağından feyz almıştır. Peygamberimiz, Medine'ye hicret ettikten sonra Abdullah İbn-i Abbas ailesi ile birlikte hicretin sekizinci senesine kadar Mekke'de kalmıştır. Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bu sıralarda henüz 11-12 yaşlarında bulunuyordu. Aklı, zekâsı, çabuk kavrayışlılığı ile dikkati çekiyor ve seviliyordu. Peygamberimiz (aleyhisselâm) zamanında Kur'ân-ı kerîmin bir kısmını ezberlemişti. Peygamberimiz (aleyhisselâm) vefât ettiği sırada Abdullah İbn-i Abbas 13 veya 15 yaşında bulunuyordu. Bundan sonra Kur'ân-ı kerîmi tamamen ezberleyip, Übey bin Ka'b'a (radıyallahü anh) ve Zeyd bin Sâbit'e (radıyallahü anh) ezberini arz edip, dinletmiştir. Yine bu sırada Eshâb-ı kiramın büyüklerinin meclisinde bulunmuştur. Hazreti Ömer'in sohbetlerine ve ilim meclisine devam edip, Onun Peygamberimizden (aleyhisselâm) aldığı ilme, feyze ve marifete kavuştu.

Hazreti Ömer, Onu ilim meclisinde bulundurur, dâima ilme teşvik ederdi. Böylece henüz daha gençlik çağında ilimde yüksek dereceye ulaşmıştır. Hazreti Ebû Bekir'in halifeliği sırasında ilim öğrenmekle meşgûl oldu. Tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinde ayrıca şiir ve edebiyat gibi diğer mevzûlarda çok iyi bir şekilde yetişmiştir. Hazreti Ömer'in ve Hazreti Osman'ın halifelikleri sırasında müftülük yapmış, fetvâ vermiştir. Hazreti Ömer zor meselelerin ona sorulmasını ve alınan cevabın kendisine bildirilmesini istemiştir.

Abdullah İbn-i Abbas, kendisine sorulan meseleleri çok isâbetli bir şekilde cevaplandırmıştır. Hiç bir meselede tereddüte düşmemiştir. Sorulan meselelere cevap verirken önce Kur'ân-ı kerîme bakar açıkça bulamazsa, Hazreti Ebû Bekir'in ve sonra Hazreti Ömer'in o husûsta verdikleri hükümleri araştırırdı. Bunlarda da bulamazsa kendi ictihâdıyla cevap verirdi. Kendisine havale edilen meselelere gayet açık ve isâbetli cevaplar vermesiyle meşhûr olmuştur. Bu sebeple müşkillerini sormak üzere kendisine çok sayıda müracaat eden oluyordu. Suâl sormak için gelenlerin çok kalabalık olması sebebiyle gelenleri ellişer kişilik grublar halinde yanına alıp meselelerine cevap verirdi.

Hazreti Osman devrinde de fetvâ vermeye devam etmiştir. O sırada yapılan Afrika seferine katılmıştır. Bu seferde İslâm Ordusu adına kendisine elçilik vazîfesi verilmiştir. Afrika'da hükümdârlık eden Cercis ile görüşmüştür. Cercis ve adamları onun aklını, zekâsını, fikri kuvvetini ve ilmini görerek şaşırmışlardır. Onun hakkında "Bu Arapların mütebahhir (en derin) âlimidir" demişlerdir. Hazreti Osman'ın emriyle yerine hac emirliği yapmıştır. Bu hac emirliğinden döndüğünde Hazreti Osman şehîd edilmişti. Hazreti Ali'nin halifeliği sırasında Basra vâliliği yapmıştır. Daha sonra Mekke'ye yerleşmiştir.

Abdullah İbn-i Abbas (radıyallahü anh) Eshâb-ı kiram arasında ilminin üstünlüğü ile tanınmıştır. Çünkü o daha küçük yaşta Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanında bulunup, feyz almıştır. Daha sonra Eshâb-ı kiramın en üstünlerinin meclisinde bulunup, ilim öğrenmiştir. Çalışmaları son derece muntazam olup, belli bir plân dahilinde idi. Hangi gün ne iş yapacağını önceden tesbit eder ve onlara aynen riâyet ederdi.

Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve diğer Eshâb tarafından çok iltifât görmüştür. Bu iltifâtlar karşısında asla hâlini değiştirmemiş hep tevâzu göstermiştir. Çok meth edildiği zaman "Bana bu ni'meti ihsân eden Allahü teâlâdır. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) benim için duâ etti. İlim ve hikmet niyazında bulundu." buyurmuştur. Abdullah İbn-i Abbas, bilhassa Kur'ân-ı kerîm'in tefsîri ve âyet-i kerîmelerin izahında yüksek bir ilme sahipti. Bu vasfından dolayı ona "Tercüman-ül-Kur'ân" lakabı verilmiştir.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) onun hakkında "O Sultan-ül-Müfessirîn'dir" buyurdu. İlminin genişliğinden dolayı "Hibril Ümme (Ümmetin Âlimi) ve Bahr (deniz), (ilimde derya) ismi verilmiştir. Hadîs ilminde de derin bilgisi vardı. Peygamber efendimizden 1660 kadar hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Fıkh ilminin temel direklerindendir. Fetvâları ciltler dolduracak kadar çoktur. Fetvâları fıkıh ilminin en kuvvetli temellerinden olup, Mekke'de yetişen fukaha onun vasıtasıyla yetişmiştir. Ya doğrudan ders alarak veya dolaylı olarak onun ilminden istifâde etmişlerdir. Abdullah İbn-i Abbas fıkıh ilminin en mühim bir kolu olan feraiz (mîrâs) hukuku ilminde yüksek derecede idi.

Abdullah İbn-i Abbas (radıyallahü anh) Kur'ân-ı kerîm hakkındaki ilmini isteyen ve soranlara öğretirdi. Bir âyet-i kerîmeyi anlayamayan veya bir müşkili olan kimse ona müracaat edip, sorardı. O da bunlara tatmin edinceye kadar izahat yaparak cevaplandırırdı. Kur'ân-ı kerîm âyetlerinin bir araya toplanmasında ve neşrinde çok, hizmetleri olmuştur. İslâm âlimleri tefsîr kitaplarını onun rivâyetleriyle süslemişlerdir. Abdullah İbn-i Abbas'ın müstakil bir tefsîr kitabı yoktur. Tefsîre dair muhtelif rivâyetleri vardır. Garîb-ül-Kur'ân hakkındaki izahları ona dayanmaktadır.

Abdullah İbn-i Abbas'ın (radıyallahü anh) nakledile gelen rivâyetlerinden bir kısmını Furuzâbadi "Tenvir-ül-Mikyas Tefsîr-i İbn-i Abbas" adlı bir kitapta toplamıştır. Onun tefsîre dair rivâyetleri çeşitli yollarla nakledilmiştir. Bunlardan en meşhûrları şunlardır:

1- Sa'îd İbn-i Zübeyr tariki, 2- Mücâhid bin Cebir tariki, 3- İkrime (Mevla İbn-i Abbas (radıyallahü anh) tariki, 4-Ali bin Ebî Talha el-Hâşimî tariki, 5- Kays tariki, bu zat Atâ bin es-Saib'den, o da Sa'îd bin Cübeyr'den, o da Abdullah İbn-i Abbas'dan (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir. Bu tarik İmâm-ı Buhârî ve İmâm-ı Müslimin şartlarına uygun olup, sahihtir. 6- Ebû İshâk tariki, 7- Dahhak tariki.

Abdullah İbn-i Abbas'ın (radıyallahü anh) bir ders halkası vardı, ilim öğrenmek üzere çok kimse onun etrâfında toplanmıştır. Onun derslerinde her ilim okutulurdu. Tabiînden Ebû Sâlih (radıyallahü anh) "İbn-i Abbas'ın ilim meclisi ile bütün Kureyş iftihar etse değer." demiştir. Onun derslerinde tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinden başka lisan, şiir, edebiyat, tahrir gibi mevzûlar işlenirdi. Bütün bu mevzûlarda derin ilme sahipti. Kur'ân-ı kerîmin tefsîri üzerinde ders verirken herkesi doyuracak şekilde izahlar yapardı. Din husûsunda sorulan her soruya geniş cevap verir, her meseleyi açıklardı. Müstakil derslerden başka namazlardan sonra va'z u nasîhat yapar, hutbeler okurdu. Ömrünün sonuna doğru Mekke'de yerleştiği sırada da uzaktan, yakından çok kimse yanına gelerek onu ziyâret edip, derslerini dinlerlerdi, İslâm devletinin sınırları genişleyince çeşitli beldelere seyahat yapmıştır. Buralarda Arapça bilmeyen müslümanlara tercümanlar vasıtasıyla va'z ve nasihatler yapmıştır.

Abdullah İbn-i Abbas (radıyallahü anh) çok âlim yetiştirmiştir. Ondan ilim. Öğrenen ve hadîs-i şerîf rivâyet eden pekçok âlimden bir kısmı şunlardır: Kendi oğulları Muhammed bin Abdullah, Ali bin Abdullah, kardeşlerinin oğulları Abdullah bin Ubeydullah, Abdullah bin Ma'bed, Abdullah bin Ömer, Şa'be bin Hakem, Merved bin Mahreme, Ebu'l Tufeyl, Ebû İmame bin Sehl, Sa'îd bin Müseyyeb ve diğer âlimler.

Abdullah İbn-i Abbas (radıyallahü anh) Peygamberimizden bizzat işiterek hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ayrıca babası Hazreti Abbas'tan, annesinden, Hazreti Ebû Bekir'den, Hazreti Ömer'den, Hazreti Osman'dan, Hazreti Ali'den, Hazreti Abdurrahmân bin Avf'dan Hazreti Muaz bin Cebel'den, Hazreti Ebû Zer Gıfârî'den ve diğer bir çok sahâbîden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Rivâyetleri Kütüb'üs-Sittede (altı hadîs kitabı) yer almaktadır.

Abdullah İbn-i Abbas, hicretin 68. senesinde ömrünün son günlerinde 7-8 gün hasta yattıktan sonra vefât etti. Cenâze namazını Hazreti Ali'nin oğlu Muhammed bin el-Hanifiyye (radıyallahü anh) kıldırdı ve "Bu gün bu ümmetin en Rabbânî âlimi vefât etti" buyurdu. Onun vefâtı müslümanları çok üzdü.

Uzun boylu, güzel beyaz yüzlü, iri vücutlu bir zât idi. Sakalını kına ile boyardı. Çok ağlama sebebiyle yanaklarında gözyaşlarının bıraktığı izler görünürdü. Ömrünün sonuna doğru gözleri görmez olmuştu. Bunun için şu beyti söylemişti:

"Allah gözlerimden görme nûrunu aldıysa,
Dilimde ve kalbimde o nûr devam ediyor."

Peygamber efendimizden bizzat işiterek rivâyet ettiği bazı hadîs-i şerîfler şunlardır:

"Kur'ân-ı kerîme saygı göstermek, E'ûzü okuyarak başlamakla olur ve Kur'ân-ı kerîm'in anahtarı besmeledir."

"Ölünün mezardaki hali, imdâd diye bağıran denize düşmüş kimseye benzer. Boğulmak üzere olan kimse, kendisini kurtaracak birini beklediği gibi, meyyit de babasından, anasından, kardeşinden arkadaşından gelecek bir duâyı gözler. Kendisine bir duâ gelince, dünyânın hepsi kendisine verilmiş gibi sevinmekten daha çok sevinir. Allahü teâlâ, yaşayanların duâları sebebi ile, ölülere dağlar gibi çok rahmet verir. Dirilerin de ölülere hediyesi, onlar için duâ ve istiğfar etmektir."

"Allahü teâlâ'nın size verdiği sayısız ni'metler için Onu seviniz. Beni de Allahü teâlâyı sevdiğiniz için seviniz."

"Beş şeyden önce beş şeyi fırsat ve ganîmet bil. İhtiyârlık gelmeden gençliği, hastalık gelmeden sıhhati, yoksulluk gelmeden zenginliği, meşgûliyyet gelmeden rahatı ve ölüm gelmeden hayatı, ganîmet bil!"

“Öğretiniz, müjdeleyiniz, güçleştirmeyiniz.”

“Ümmetimden iki sınıf düzgün olursa bütün insanlar düzgün olur. Bunlar bozulursa insanlar da bozulur. Bu iki sınıf âmirler ve âlimlerdir.”

“Kur’ân-ı kerîmi kendi arzusuna (görüşüne) göre tefsîr eden Cehennemdeki yerine hazırlansın.”

“Tevbe ve istiğfara devam eden kimseye Allahü teâlâ her sıkıntıdan bir kurtuluş ve her darlıktan bir genişlik verir ve ummadığı yerden kendisini rızıklandırır.”

“Sirkenin balı bozduğu gibi kötü ahlâk da ameli bozar.”

“İşitmek görmek gibi değildir.”

“Kızdığın zaman sükût et.”

“İnsanoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü ister. Karnını (ağzını) ancak bir avuç toprak doldurur. Allahü teâlâ tevbe edenlerin tevbesini kabûl eder.”

“Bid’at sahibi bid’at işlemekten vazgeçmedikçe Allahü teâlâ onun hiç bir ibadetini kabûl etmez.”

Abdullah İbn-i Abbas (radıyallahü anh) buyurdular ki:

“Dağlar dahi birbirine karşı azsa, azgın cezasını bulacaktır” ve “İçinde haram olanın, ya’ni haram yiyenin namazını Allahü teâlâ kabûl etmez.”

“Benim için gecenin az bir vaktini ilme ayırmak, bütün geceyi ibadetle geçirmekten daha sevimlidir.”

“İnsanlara hayrı öğretenler için, denizdeki balıklara varıncaya kadar herşey onun için Allahü teâlâdan mağfiret diler.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) misvak kullanmak husûsunda bize öyle emirler verirdi ki, bu husûsta bir âyet nâzil olacağını zannederdik.”

“Her binanın bir temeli vardır, İslâm binasının temeli de güzel ahlâktır.”

“Zengine ikram edip, fakîre ihânet eden mel’ûndur.”

“Kıyâmet günü Cennete ilk davet edilecek olanlar her halükârda Allahü teâlâya hamd edenlerdir.”

“Ey çok günah işleyen! Yaptığın işin şerli sonucu seni bekliyor, emîn olma. Gülmektesin, ama başına neler geleceğini anlamıyorsun. Bu halin, günahların en büyüğüdür. Bir hatalı işde başarı kazanır, sevinirsin. Bu sevinmen, yaptığın hatadan daha büyüktür. İşleyeceğin bir yanlış işin fırsatını kaçırınca, üzüntü duyarsın. Halbuki bu üzüntün, o hatâdan daha tehlikelidir. Sen hatâdasın. Allahü teâlâ seni dâima görmektedir. Bu görüş kalbini titretmez. Bu halin, yaptığın hatâdan daha fenâdır..”

“Sabır üç çeşittir. Birincisi farzların yapılmasında güçlüklere sabretmek. Bunun üçyüz derece sevâbı vardır. İkincisi haramlardan ve yasak edilen şeylerden sakınma husûsunda sabır. Bunun altıyüz derece sevâbı vardır. Üçüncüsü ilk sarsıntıda, musibetin ilk geldiği anda gösterilen sabırdır. Bunun dokuzyüz derece fazîleti vardır.”

Mücâhid bin Cebir (radıyallahü anh) Abdullah İbn-i Abbas’ın (radıyallahü anh) şöyle buyurduğunu nakleder:

“Beş hafif şey var ki, bunlar eğerlenmiş ve binmek için bekletilen bir arab atından (en kıymetli şeyden) benim için daha sevimlidir.” “Üzerine gerekmeyen ve sana faydası dokunmayan şeyler hakkında konuşma; çünkü bu fuzûlî bir iştir, zararından da emîn değilsin. Yerini bulmadıkça lüzumlu olan sözü de konuşma. Çok kere faydalı söz yerini bulmaz da kaybolur gider. Ne halim (yumuşak) ne de sefîh, ahmak kimselerle mücadele etme. Çünkü halim kalbinden sana buğz eder. Ahmak ve âdi kimseler dili ile sana eziyyet ederler. Tanıdığın kimse yanından ayrıldığı zaman, onun ayrı bir yerde seni nasıl anmasını istersen, sen de onu öyle an. Sen af edilmeni istediğin husûslarda, onu da afv et. Kardeşinin sana ne şekilde muâmele yapmasını istersen, sen de ona o şekilde muâmele et. Suçlu olarak yakalanıp ihsân ile mükâfat görenin ameli gibi amel et.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 95

2) Hilyet-ül-evliyâ, cild-1, sh. 314

3) El-İsâbe cild-2, sh. 330

4) El-İstiâb cild-2, sh. 350

5) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-2, sh. 365

6) Eshâb-ı Kirâm sh. 177

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 276

8) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 975

9) Kâmûs-ul-a'lâm cild-4, sh. 3103

10) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 141

11) İzâlet-ül-hafâ cild-1, sh. 295